

1980 SONRASI HATAY İLİNDE KAMU YATIRIMLARI VE KENTLEŞMEYE ETKİSİ: NİCEL BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Murat TEK

Mustafa Kemal Üniversitesi
İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu çalışma ile 1980 sonrasında Hatay iline yönelik kamu yatırımları ele alınıp incelenmektedir. Çalışmada Hatay iline ait 25 yıllık kamu yatırımlarının sektörel dağılımı, bu dağılımların Hatay iline yapılan toplam kamu yatırımları içindeki oranları, Türkiye genelinde kamu yatırımlarının sektörel değişimi ve Hatay ilinin bu yatırımlardaki payı, kamu yatırımlarının iller itibariyle dağılımı ve Hatay ilinin konumu gibi kimi alt başlıklarda irdeleme ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Elde edilen bulguların, Hatay ilinde kentleşme sürecine etkileri yorumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Kamu Yatırımları, Kentleşme,

THE PUBLIC INVESTMENTS AND ITS EFFECT ON URBANIZATION IN HATAY AFTER 1980: AN QUANTATIVE ASSESMENT

Abstract

Within this study the public investments in Hatay has been handled. The sectoral distribution of public investment in Hatay during the last 25 years, the ratio of the sectoral investments to total public investments in Hatay, the sectoral differences of public investments in Turkey and the share of Hatay in these sectoral investments and the share of the other cities in general public investments has been put forward. The effect of the obtained data to the urbanization process in Hatay has been tried to interpreted.

Key Words: Hatay, Public Investments, Urbanization

GİRİŞ

Hatay ili denildiğinde, ilk akla gelen şeyler oldukça farklı ve zengindir. Tarım, sanayi, turizm, doğa, tarihsel ve kültürel zenginlikler vb. özellikler ilk dile getirilenlerdir. Hatay bu özelliği ile birçok ile “nasip” olmayan doğal ve kazanılmış mirasa sahiptir. Ancak Hatay’ın söz konusu kapasitesinin yeterince kullanıldığını söylemek kolay olmamaktadır.

Hatay’ın var olan kapasitesinin etkin ve istendik ölçüde kullanılmamasında birçok neden ileri sürülebilir. Yerel basına yansıyan haberlerde, ildeki toplantılarda, yapılan anketlerde Hatay’ın ihmal edildiği sıklıkla dile getirilen bir savdır. Bu çalışma ile söz konusu savın bir anlamda sınanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla devletin illere yönelik olarak harcamalarında önemli bir yeri ve etkisi olan kamu yatırımları ele alınmaktadır. Hatay’ın mevcut kapasitesinin kullanılmıyor olmasında kamu yatırımları dışında birçok neden ileri sürülebilir. Ancak kamu yatırımlarının önemi de küçümsenmemelidir. Kamu yatırımlarının salt miktar ve oranlar dışında, özel sektöre ve kişilere yönelik rehberlik boyutu olduğu hatırlandığında, bu tür yatırımların önemi daha da açık bir hal alacaktır. Kamu yatırımlarının gerek yıllar itibariyle miktarsal değişimleri, bu değerlerin toplam kamu yatırımları içindeki payları ve değişimi, gerekse kamu yatırımlarının sektörel yapısı ve değişimleri incelenmektedir. Hatay iline yapılan kamu yatırımlarının gerek nicel ve gerekse nitel açıdan irdelenerek kentleşme ile ilişkisi kurulmaya çalışılacaktır.

Türkiye geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına evrilirken belirginleşen bir sorun alanı da bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları ve göç olmuştur. Dönemsel olarak etkinlik kazanan devletçi müdahalelere rağmen genel olarak serbest piyasa anlayışının hakim olduğu süreçte, uygulanan sanayileşme politikaları bölgeler arası dengesizlikleri ve göçü artırıcı bir işlev üstlenmiştir. Cumhuriyetin kuruluş aşamasında ve planlı dönemin ilk yıllarında benimsenen denge politikaları zamanla terk edilmiş, başta İstanbul olmak üzere batı ve kıyı kesimleri doğu ve iç bölgelere oranla daha fazla gelişme göstermişlerdir. Gelişmiş bölgelere işgücü ve sermaye akımı, sorunları daha da artırmıştır. Gelişmiş bölgelerde, aldıkları göçün etkisiyle, nüfus baskısının yarattığı hizmet açığını giderebilmek için daha fazla yatırım ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Kentleşme maliyetinin artışının yanında, işsizlik, altyapı, kaçak yapılaşma, güvenlik ve çevre gibi sosyal ve kültürel birtakım sorunları da gündeme taşımıştır. Göç veren yörelerde ise verimliliğin düşmesi, işgücü kalitesinin azalması, sermaye ve gelir azalışları, istihdam sorunları gibi etkenler yaşanan göçün kronikleşmesine yol açmıştır. Bu kısır döngünün aşılmasında kamu

yatırımları etkili bir araç olarak kullanılabilir. Ancak teorik olarak varolan bu olanak, uygulamada istenilen bir biçimde kullanılamamaktadır.

Kamu yatırımlarının planlanmasında ekonomik fayda ve maliyet analizlerinin ötesinde sosyal, çevresel ve fiziksel analizlere de yer verilmesi gerekmektedir. Bu çalışma ile kamu yatırımlarının kentleşme üzerindeki etkisi tartışma konusu edilmektedir. Ancak kamu yatırımlarının kentleşme üzerindeki etkisini somut olarak ele alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu sorunu aşmak üzere Hatay örneği üzerinde çalışılması uygun görülmüştür.

Bu çalışmanın bir sonraki safhasında, ilçeler bazında sektörel yatırımlar birer birer tespit edilerek ortaya konulacak ve söz konusu yatırımların kentleşme üzerinde somut etkileri irdelenecektir. Bu çalışma öncelikle kamu yatırımlarının nicel değişimi ortaya konmaktadır. Kamu yatırımlarındaki azalış eğilimi belirginleştirilerek, kentleşme politikalarında bir araç kullanılan kamu yatırımlarının etkinliği tartışmaya açılmaktadır. Hatay iline yönelik olarak kamu yatırımları sektörler ve yıllar itibarıyla ele alınmaktadır. İlgili verilerin tespiti ve temini gerçekleştirilerek, bu veriler sınıflandırılmakta, olabildiğince geniş bir kullanıma uygun bir biçime dönüştürülerek sunulmaktadır. Çalışmada DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan, yıllık programlar çerçevesinde kamu yatırımlarının illere göre dağılımı verileri kullanılmıştır.

DPT'nin kamu yatırımlarını bütçe türlerine göre tasnif ettiği görülmektedir. Bu tasnif uyarınca kamu yatırımları Genel-Katma, Döner Sermaye, Kitler, İller Bankası, Fonlar, Özelleştirme ve Mahalli İdareler olmak üzere yedi grupta toplanmaktadır. Kamu yatırımlarının illere dağılımında, DPT verilerinde, yatırım programlarında toplam dışı tutulan yatırımlar dahil edilmiştir. DPT'nin kamu yatırımları için kullanmakta olduğu sektör sınıflandırması ise Tarım, Madencilik, İmalat, Enerji, Ulaştırma-Haberleşme (U – H), Turizm, Konut, Eğitim, Sağlık ve Diğer Kamu Hizmetleri (DKH) olmak üzere 10 ana başlık altında işlenmiştir.

Kamu yatırımlarının illere göre dağılımında, yukarıda belirtilen 10 sektöre dahil yatırımlar sırasıyla yer almaktadır. Bundan sonra ise, birden çok ili kapsayan, muhtelif kamu yatırımlarına yer verilmektedir. Ancak il incelemelerinde, muhtelif kamu yatırımlarının il toplamına dahil edilmediği belirtilmelidir. Kamu yatırımlarının illere göre dağılımı çalışmasında, il incelemelerine girmeden önce bütün illere ait kamu yatırımlarının illere göre dağılımında toplam rakamlar içinde muhtelif iller toplamı da yer almaktadır. Çalışma kapsamında 1984-2006 yıllarını kapsayan (1985 yılı hariç olmak üzere) toplam 22 yıla ait yatırım programı incelenmiştir.

KAMU YATIRIMLARI VE KENTLEŞME

Kentleşme, yalnız bir nüfus hareketi olarak görülemez. Kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu nedenle de, nüfus hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer vermek gerekir (Keleş, 1996: 19). Değişik düzeyde kamu otoritelerince tesis edilen ekonomik, siyasal, yasal, yönetsel vb kararlar kentleşmenin yönünü, hızını, miktarını, alacağı biçimi vb etkilemektedir.

Kentleşme ve kentleşme sürecinde oluşan sorunların çözümünde, ülkedeki nüfusun ve ekonomik etkinliklerin dağılımının dengeli olması önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu dengeli dağılımın sağlanmasında ise kamu yatırımlarının önemli bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Özel sektörün kısa vadeli ve kar amacına dönük tutumu ile kamunun uzun vadeli ve kamu yararına dönük yapılanması mutlak surette uyumlu hale getirilmelidir. Toplumun ekonomik yapısı, ekonomik kalkınma çabaları ve kentleşme süreci yakından ilişkilidir. Kentleşme sürecinde ortaya çıkabilecek sorunlar için koruyucu önlemler ilk elde pahalı ve güç görünse de, ortaya çıkan sorunların düzeltilmesiyle ilgili çabaların maliyeti ve olumsuz sonuçları göz önüne alındığında daha ucuz bir yöntemdir (Güler ve Çobanoğlu, 2001). Bu durumu Keleş (1996: 39) şu şekilde yorumlamakta ve kentleşme politikalarını tanımlamaktadır: “Kentleşmenin doğurduğu ekonomik, toplumsal, siyasal ve toprak kullanışı ile ilgili sorunlara çözüm yolları bulmak; ya bu sorunları teker teker ele alıp her biri için çözümler aramakla, ya da hepsinin temelini oluşturan, ülkenin genel yerleşme düzenini uzunca bir dönemde değiştirmeyi amaçlayan genel politikalar uygulamakla olur. İşte, köylerden kentlere olan nüfus akımlarının hızını, biçimini, coğrafi dağılışını, ülkenin kalkınmasına yardım edecek biçimde etkileyen eşgüdümlü politikaların tümüne “Kentleşme Politikası” adı verilmektedir.”.

Ülkemiz açısından sistemli, kapsamlı, bütüncül ve entegre kentleşme politikaları uygulandığını söylemek güçtür. Özellikle izlenen ekonomik politikalarda sosyal, fiziksel çevresel ve mekansal etkilerin yeterince dikkate alınmadığı ifade edilebilir. Bunun sonucunda “hızlı”, “çarpık”, “aşırı”, “dengesiz” olarak da ifade edilen kentleşme süreci ve sorunları gündeme gelmektedir. Bu sorunların belirginleşmesinde temel etkenlerden biri de, kamunun özel sektöre yönelik öncü ve rehber rolünü yeterince yerine getirememiş olmasıdır.

Kamu ve özel sektör ayrımı, hemen her ülkede olmakla birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha önem kazanmaktadır. Sermaye birikiminin ve özel sektörün yeterli olmadığı gelişmekte olan ülkelere,

kamu sektörü öncü ve rehber rolü ile önemli işlev üstlenmektedir. 1980 öncesinde kamu yatırımları aracılığıyla tüketim, ara ve yatırım malları üreten sanayi dallarının tümünde doğrudan üretici olarak ön plana çıkan devlet, özellikle 1960'lı yılların başında planlı kalkınma döneminin başlamasından sonra özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesinde de çok önemli bir rol üstlenmiştir (Arısoy, 2005: 46).

Cumhuriyetin ilk yılları ile DPT'nin kuruluşu ve sonrasında modern mekansal akılcılık ilkeleri dikkate alınarak kamu yatırımları yönlendirilmeye çalışılmış (Aktakas, 2006: 35), ancak 1980 sonrasında bu kaygılarda görece bir azalış meydana gelmiştir (Tosun, 1996). Kamu hizmetlerine ve altyapıya yapılan yatırımların ekonomik kalkınma açısından etkin bir araç olduğu gözlenmiştir. Ancak başlangıçta etkin bir araç olarak kullanılan kamu yatırımları, son dönemlerde hem azalmış hem de etkinliğini kaybetmiştir. Bu yüzden kamu sınıai yatırımlarının bölgesel kalkınmada bir araç olarak kullanılmasından vazgeçilmiş ve sanayileşmede öncülük özel yatırımlara verilmiştir (Arslan, 2005: 291). Türkiye'de teşvikler dışında kullanılan diğer bir araç, kamu yatırımlarıdır. Başlangıçta etkin bir araç olarak kullanılan kamu yatırımları, son dönemlerde hem azalmış hem de etkinliğini kaybetmiştir (Akan ve Arslan, 2008: 109).

İzlenen istikrar programlarının en ciddi ve olumsuz etkinin kamu yatırımları üzerinde olduğu gözlenmektedir (Emil ve Yılmaz, 2003). Sürdürülmesi planlanan kamu kesimi faiz dışı fazla hedefi ancak sağlık, eğitim, ve kamu yatırımlarında olağanüstü kısıntılar sonucu sağlanabilecektir. 1990-2000 döneminde kamu yatırım harcamaları kısıtlanmakla birlikte, özel sektörün dinamizmi istenilen boyutlara ulaşamamıştır (Çel Yavuz, 2009). Yeni süreçte sağlık, eğitim, ve kamu yatırımlarında olağanüstü kısıntılar sonucu sağlanabileceği görülen birincil fazla yaratma politikası uzun dönemde kamunun borç servisi yükünü hafifletebilmekte, ancak kamunun faiz dışı harcamalarını ve özellikle sosyal altyapı yatırımlarını kısıtlamaktadır. Sosyal hizmet yatırımlarında planlanan bu türden daralmaların ise bir yandan işgücünün verimini düşüreceği, diğer yandan da ileriki nesillerin refah düzeyini gerileteceği öngörülmektedir (Voyvoda ve Yeldan, 2009).

Kamu yatırım politikasında son yıllarda yapılan rasyonelleştirme çalışmaları sonucunda proje sayıları azaltılmış, yatırım tamamlama süreleri kısaltılmıştır. Buna rağmen kamu yatırımlarına ayrılan kaynak toplam yatırım stoku dikkate alındığında yetersiz kalmaktadır (TEPAV, 2006). Günümüz itibariyle Türkiye'de müdahaleci devlet anlayışından vazgeçilmesine rağmen özellikle altyapı ve ulaştırma gibi alanlarda devlet yatırımlarının yapılması ve bu bağlamda kamunun yatırım harcamalarının

artması gerektiği bir gerçektir (Özdemir, 2007). Kamu yatırımları ve harcamalarda politik etkinin oynadığı rol, ülkemiz açısından daha da belirginleşmekte ve bir sorun haline gelmektedir (Bakırtaş, 1998; TEPAV, 2006).

Teorik bakış açısından, büyümeye yol açan kamu harcamaları; ülkenin fiziksel sermayesini geliştirmeye yönelik kamu yatırım harcamaları, insan sermayesini geliştirmeye yönelik (sağlık ve eğitim gibi) harcamalar, altyapıyı geliştirmeye yönelik ulaşım ve iletişim harcamaları ve teknolojik altyapıyı geliştirmeye yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları olarak sınıflandırılmaktadır (BETAM, 2008: 81).

Kamu yatırımları, sermaye yoğun kamu harcamaları içerisinde ele alınan harcama kalemlerinden biridir. Ekonomik büyümeye sağladığı katkılar nedeniyle kamu yatırım harcamaları özel önem arz etmektedir. Yol, baraj, sulama kanalı, elektrik santrali, liman, havaalanı, okul ve hastane gibi kamu yatırım projeleri bir yandan ülkenin alt yapı ihtiyacının karşılanmasına ve üretim kapasitesine katkı yapmakta, diğer yandan özel kesimin verimliliğini arttırmaktadır (Bağdigen ve Dökmen, 2006: 58)

Devletin sosyal niteliği kamu yatırımları için benimsenecek stratejiye de etki etmektedir. Sosyal yönü ihmal edilen kamu yatırımları, serbest piyasa koşullarında gelişmiş bölgelere doğru yönelmekte, bölgesel eşitsizliği artırıcı bir nitelik göstermekte (Öztürk, 2006) ve kentleşme üzerinde etkilerde bulunmaktadır. Kamu yatırımları ve harcamaları, bölgelerarası farklılığı derinleştiren bir diğer nedendir. Çünkü, yatırımlar ve kamu harcamalarında az gelişmiş bölgelerin aksine gelişmiş bölgelere doğru bir eğilim olmuştur (Aktakas, 2006: 87). “Ülkemizin değişik coğrafi bölgelerinde yer alan illerin dengeli bir biçimde gelişmesinin sağlanabilmesi, ülke genelinde etkili bir kalkınma politikasının izlenebilmesi ile mümkün olabilir. Kalkınma planlarımızda ve bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında; sürdürülebilirlik, bölgeler arası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkelerinin esas alınacağı önemle belirtilmiştir. Dengeli gelişiminin sağlanabilmesi mevcut kaynakların istenilen düzeyde kullanılabilmesini gerekli kılmaktadır. Ayrıca oluşturulacak kamu yatırımları, alınabilecek vergi ve uygulanacak olan teşvik politikaları bu gelişimin önünü açabilecek olguları oluşturmaktadır” (Gölbaşı Şimşek ve Noyan, 2008: 51). Polarizasyon (kutuplanma) teorileri, bölgesel kalkınmanın bir itici güç tarafından harekete geçirilmesinden sonra kümülatif bir süreç olduğu varsayımına dayanmaktadır. İlk itici güç kavramından, diğer ekonomik etkinliklerin ortaya çıkmasını sağlayacak güç ve güçler anlaşılmaktadır. Bu itici güç, bir sanayi grubu veya bir yatırım

altyapısı olabilir (Arslan, 2005: 283). Özellikle büyük kamu yatırımları sadece kullandıkları alanların değil, çevrelerine çektikleri diğer yapılaşmalar yolu ile mekansal yapıyı ve kentleşmeyi etkilemektedir.

Değişik çalışmalarda illerdeki kentleşme üzerinde kamu yatırımlarının nasıl etkili olduğuna dair değerlendirmeler olmakla birlikte (Karakas, 1999; Hovardaoğlu, 2004; Malatya Valiliği, 2004; TEB, 2006), kamu yatırımlarının kentleşmeye olan etkisi akademik çalışmalarda yeterince ele alınmamıştır. Zaten kamu yatırımları üzerine yapılan çalışmaların çok büyük bir bölümü, yatırımların ekonomik yönüne ağırlık vermekte ve sosyal-mekansal yönleri görece ihmal edilmektedir.

Kamu yatırımları üzerindeki çalışmalar genellikle ekonomik ağırlıklı çözümler olarak kalmaktadır. Bir kamu yatırımının yapılmasıyla ne ölçüde bir fayda sağlandığını her zaman hesaplamak mümkün değildir. Fayda ve maliyetin salt ekonomik göstergeler üzerinden hesaplanması, ekonomi dışındaki etkileri paranteze almakla olasıdır. Kamu yatırımlarının dolaylı, konumuz açısından sosyal ve mekansal, etkilerini ele alan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu yaklaşım, izlenen politikalara da yansımaktadır.

Neredeyse tüm resmi metinlerde kamu yatırımlarının, bölgesel kalkınma ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında etkili bir araç olarak kullanılacağı, belirtilmektedir. 5. Beş Yıllık Kalkınma Planında (DPT, 1984); kentlerdeki yaşam çevresi ve yaşam kalitesinin geliştirilerek ve iyileştirileceği ifade edilmiştir. Kentleşmede yatay ve dikey dengenin sağlanmasına yönelik olarak sanayileşme, kamu yatırımları ve teşvik politikalarının büyükşehirlere göçü ve sanayi yığılmasını özendirmemesine dikkat edilerek; göç metropoller yerine bölge merkezlerine, orta büyüklükteki kentlere ve merkezi nitelikteki diğer yerleşim birimlerine yönlendirmeye çalışılacağı, belirtilmiş ve bu amaçla geliştirilecek kentler sanayi teşvikleri, alt yapı, hizmet ve konut yatırımları ile destekleneceği, vurgulanmıştır. Kamu yatırımlarını ele alan çalışmalardaki mekansal ölçek de çoğunlukla bölgesel çapta yoğunlaşmaktadır. İl ve / veya kent bazlı çalışmalar sayıca daha düşük kalmaktadır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000) "Ülke bütününde yer alan her bölgenin farklı imkanlara, özelliklere ve sorunlara sahip olması, sektörel tercihlerle, mekansal analizin birlikte ele alındığı yeni bir planlama yaklaşımını zaruri kılmaktadır" ifadesine yer verilmiştir. Bu tedbirle de ilişkili olmak üzere Plan'da ayrıca "Ülke genelinde dengeli bir yerleşme düzenine kavuşmak için, plan kararları doğrultusunda bir yerleşme merkezleri planlaması yapılacağı" öngörülmüştür (DPT, 1995b).

Dengeli gelişme amacı doğrultusunda alınması gereken tedbirlerin ve uygulanacak politikaların beşeri ve fiziki kaynakların dağılım deseni ile tutarlı olması ve kamu yatırımlarının dağılımında ekonomik coğrafyanın ve bölgesel gelişmenin dikkate alınması kısacası; mekan ile ilişkinin sağlanması kaçınılmaz olmaktadır (DPT 1996b: 1). Kamu yatırımlarının birincil etkisi başta istihdam yaratıcı / artırıcı özelliği olmak üzere ekonomik göstergeler üzerinden gerçekleşmektedir. Kamu yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde doğrudan, sosyal refah üzerine ise dolaylı etkisinden söz edilebilir. Kamu yatırımlarının etkisiyle kentin ve bölgenin kalkınması yolu ile kentlerin cazibe merkezi olması sağlanmaktadır. Kentsel altyapı ve donatılara, ulaşım ve iletişim olanaklarına, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere ulaşım imkanı arttıkça ve alınan hizmetlerin kalitesi arttıkça, o kente yaşayan insanların göç eğilimleri de azalacaktır.

1980 SONRASINDA HATAY'DA KAMU YATIRIMLARI

Kamu yatırımlarının hem miktar olarak, hem GSMH içindeki payı ve hem de bütçe içindeki payları dikkate alındığında reel anlamda ciddi gerilemelere tanık olmaktadır. Kamu yatırımlarında 1990 yılı sonrasında görülen azalış eğilimi, kamu yatırımlarının kentleşme politikalarında bir araç olarak etkinliğini zedeleyen bir gelişme olarak yorumlanabilir. Benimsenen serbest piyasa anlayışına dayalı ekonomik politikalar, kamunun ekonomideki etkisini azaltırken özel sektöre ağırlık vermektedir. Özel sektörün ise karlılık başta olmak üzere ekonomik rasyonelitelere bağlı kalacağı ve kamusal fayda ve amaçları dikkate almayacağı düşünülebilir.

Uygulanan ekonomik programların önemli bir etkisi de mali disiplin nedeniyle kamu yatırım miktarlarının çarpıcı bir biçimde düşmesi olmuştur. Kamunun ekonomideki etkisini azaltan bu gelişme, kamuya özel sektörün ve piyasa mekanizmasının yarattığı sorunları hafifletme ve giderme işlevini yüklemektedir. Bu rol ise planlama anlayışının zayıflaması ve sorunlar ortaya çıktıktan sonra düzeltimci politikalar eliyle sorunlara müdahale etmeyi gerektirmektedir. Benimsenen bu yaklaşımın maliyetinin önleyici politikalardan daha fazla olacağı açıktır. Kamu yatırım projelerinin değerlendirilmesinde ekonomik analizlerin yanında, sosyal, çevresel ve fiziksel etkilerinin de değerlendirilmesi ve mekansal boyutun dikkate alınması gerekmektedir. Kamu yatırımları konusunda Türkiye genelinde yaşanan sorunlar Hatay ili açısından da geçerli görünmektedir.

1991 yatırım programına kadar, yatırım programlarında Türkiye toplamı yer almadığı için 1991 öncesi dönemi, bu dönemde karşılaştırma olanağı kısıtlı olduğundan, ayrı olarak değerlendirmek daha anlamlı

1980 Sonrası Hatay İlinde Kamu Yatırımları ve Kentleşmeye Etkisi:
Nicel Bir Değerlendirme

olacaktır. Ele alınan dönemde 1984–1990 yılları arasında, 1985 yılına ait program olmadığından, 6 yıla ait veri yer almaktadır (bkz. Tablo 1 ve Tablo 2).

Bu dönemde imalat sektörüne yapılan yatırım dikkatleri çekmektedir. Dönem süresince imalat sektörü, liderlik konumunu korumuştur. Eğitim, tarım ve enerji sektörüne yönelik yatırımlar dikkatleri çekmektedir. Turizm ve madencilik sektörü en az yatırım yapılan sektör konumundadır.

1984-1990 döneminde dikkatleri çeken bir diğer sektör ise konut sektörüdür. Konut sektöründe 1984-1986 yıllarında önemli miktarda kamu yatırımı gözlenmektedir. Ancak yatırımların içeriğine bakıldığında, söz konusu yatırımların kamu çalışanlarına yönelik lojman yapımına tahsis edildiği görülmektedir. 1986 yılında “Afganlı Göçmenlerin İskanı” amacıyla yapılan yatırımların da önemli bir payı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Hatay'a Yapılan Kamu Yatırımları 1984–1990 (Cari Fiyatlar)

Hatay'a Yapılan Kamu Yatırımları 1984–1990 (Cari Fiyatlar)											
Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	UH	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	DKH	Toplam
1990	18062	0	89827	4285	4151	155	0	10685	3836	24519	155520
1989	37971	400	18949	7510	3051	287	0	7795	1305	26320	103588
1988	6236	121	9460	3250	2981	31	41	5054	870	12141	40185
1987	5189	10	7735	1150	3602	1	242	3241	713	6525	28408
1986	2969	400	9143	1463	2291	50	2015	12983	373	3672	35359
1985	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1984	838	0.48	22231	515	345	0	676	1211	383	388	26587

Tablo 2: Hatay'a Yapılan Kamu Yatırımları 1984–1990 (2008 Fiyatları, TL)

Hatay'a Yapılan Kamu Yatırımları 1984–1990 (2008 Fiyatları, TL)											
Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	UH	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	DKH	Toplam
1990	17598	0	68234	3303	3541	127	0	8566	3219	17699	121516
1989	55976	509	21197	8448	3857	354	0	9310	1656	27654	104934
1988	13295	222	15364	5284	5448	55	83	8781	1611	18482	57903
1987	21835	34.65	22779	3395	12387	3.36	965	10396	2495	17685	72790
1986	18026	2154	42568	6410	11794	241	11715	59449	1882	14030	127582
1985	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1984	10034	5.86	248682	5380	3772	0	7939	11041	3947	2926	204615

Murat Tek

Hatay ilinde, 1991 yılı kamu yatırımlarında, ilk sırayı imalat sektörü, % 63.333'lük değerle almaktadır. Diğer kamu hizmetleri başlığında toplanan hizmetler (% 15) ikinci sırada, eğitim sektörü (% 9.444) üçüncü sırada, tarım sektörü (% 8.333) dördüncü sırada yer almışlardır. Bu ilk grupta yer alan sektörlerin % 5'in üzerinde payları söz konusudur. Bu ilk grubu % 2.778'lik değerle sağlık sektörü izlemekte, ardından, % 0.278 ile ulaştırma-haberleşme sektörü, % 0.111 ile madencilik sektörü gelmektedir. Üçüncü grupta ise kamu yatırımlarından hiç pay alamayan, enerji, turizm ve konut sektörü yer almaktadır (Bkz. Tablo 5.).

Hatay ilinde, 1991-2008 yılları arasında enerji sektörüne kamu yatırımının yapılmadığı görülmektedir. Diğer sektörlerin kamu yatırımları içerisindeki paylarının yıllar içinde değişime uğradığı görülmektedir. Konut sektöründe, 2004 yılından başlayarak Toplu Konut İdaresinin yaptığı yatırımlar ile, az da olsa bir canlanma olduğu gözlenmektedir. Yine turizm sektöründe, 1998 yılında ve 2001 yılı ve sonrasında cılız da olsa yatırımlar göze çarpmaktadır.

2002 sonrasında Hatay ilinde, imalat sektörüne yapılan kamu yatırımlarının, bıçakla kesilircesine, sonlandığı görülmektedir. Bu gelişme özelleştirme kapsamında, özellikle İskenderun ilçesinde bulunan sanayi kuruluşlarının devri ile ilişkili görünmektedir. Madencilik sektöründe, 1991 yılında çok küçük miktarda kamu yatırımı görülmekle birlikte, izleyen 13 yıl süresince, bu sektöre kamu yatırımı yapılmadığı görülmektedir. 2005 yılından başlayarak madencilik sektörüne kamu yatırımları yapıldığı, ancak son iki yılda bu yatırım miktarlarının düştüğü gözlenmektedir.

Tarım sektörünün, incelenen yıllar içerisinde, 1993 ve 1997 yıllarında Hatay iline yapılan kamu yatırımları içindeki payında olağan dışı bir sıçrama söz konusudur. Ancak dalgalanmalar dışarıda bırakıldığında, süreç içerisinde tarım sektörüne yapılan yatırımların reel olarak değişmediği söylenebilir.

1980 Sonrası Hatay İlinde Kamu Yatırımları ve Kentleşmeye Etkisi:
Nicel Bir Değerlendirme

Tablo 3: Hatay İlinde Kamu Yatırımları, Sektörel Dağılımı ve Miktarları (Cari Fiyatlar, TL)

Hatay İlinde Kamu Yatırımları, Sektörel Dağılımı ve Miktarları											
Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	UH	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	DKH	Toplam
2008	9973	5372	0	0	24804	1	1303	23760	34000	56733	155946
2007	9054	3966	0	0	61945	1	30	26730	41933	14730	158389
2006	4227	4805	0	0	7385	31	133	19876	15141	11400	62998
2005	3176	6325	0	0	10276	1	0	19746	13262	26439	79225
2004	4401	0	0	0	5250	1	3167	12215	8757	15634	49425
2003	2701	0	0	0	2250	1	0	10951	5919	10639	32461
2002	3151	0	500	0	1601	1	0	9523	4660	14054	33490
2001	1212	0	5000	0	1852	1	0	5657	2822	20733	37277
2000	992	0	6000	0	2270	0	0	4192	2656	15837	31947
1999	952	0	2811	0	989	0	0	2179	1082	13127	21140
1998	1040	0	1534	0	1001	1	0	2134	1010	8331	15052
1997	696	0	437	0	1089	0	0	1246	287	2952	6709
1996	305	0	428	0	200	0	0	575	138	1755	3402
1995	105	0	136	0	133	0	0	252	39	730	1397
1994	56	0	194	0	183	0	0	164	37	401	1038
1993	85	0	186	0	38	0	0	9	31	53	404
1992	14	0	174	0	1	0	0	51	4	41	286
1991	15	0.2	114	0	0.5	0	0	17	5	27	180

Murat Tek

Tablo 4: Hatay İlinde Kamu Yatırımları, Sektörel Dağılımı ve Miktarları (2008 Fiyatları, TL)

Hatay İlinde Kamu Yatırımları, Sektörel Dağılımı ve Miktarları											
Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	UH	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	DKH	Toplam
2008	9973	5372	0	0	24804	1	1303	23760	34000	56733	155946
2007	9511	4166	0	0	65073	1	32	28080	44051	15474	166388
2006	5058	5586	0	0	8520	36	157	23102	17593	12978	73030
2005	4517	8363	0	0	13484	1	0	25864	17797	32658	102683
2004	6739	0	0	0	6933	1	4828	15797	12033	18007	64339
2003	4731	0	0	0	3283	1	0	15543	9101	13052	45711
2002	6484	0	701	0	2588	2	0	14778	8094	17911	50557
2001	3333	0	9887	0	4124	2	0	12253	6750	37629	73979
2000	4444	0	22234	0	8956	0	0	16541	11130	55365	118671
1999	6007	0	14694	0	5497	0	0	12134	6403	64706	109442
1998	10125	0	12020	0	8459	9	0	17884	9043	61305	118844
1997	11711	0	5970	0	16091	0	0	18042	4386	38215	94416
1996	9759	0	10281	0	5361	0	0	14932	3881	39155	83368
1995	6145	0	5847	0	6477	0	0	11689	1954	29202	61314
1994	5534	0	14483	0	15368	0	0	13066	3137	28159	79747
1993	16976	0	33146	0	7075	0	0	1669	5911	9105	73883
1992	4872	0	49146	0	309	0	0	15190	1246	11016	81779
1991	8250	100	52280	0	249	0	0	8152	2479	11878	83388

1980 Sonrası Hatay İlinde Kamu Yatırımları ve Kentleşmeye Etkisi:
Nicel Bir Değerlendirme

Tablo 5: Hatay İlinde Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılım Oranları

Hatay İlinde Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılım Oranları											
Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	UH	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	DKH	Toplam
2008	6.395	3.445	0.000	0.000	15.906	0.001	0.836	15.236	21.802	36.380	100
2007	5.716	2.504	0.000	0.000	39.109	0.001	0.019	16.876	26.475	9.300	100
2006	6.710	7.627	0.000	0.000	11.723	0.049	0.211	31.550	24.034	18.096	100
2005	4.009	7.984	0.000	0.000	12.971	0.001	0.000	24.924	16.740	33.372	100
2004	8.904	0.000	0.000	0.000	10.622	0.002	6.408	24.714	17.718	31.632	100
2003	8.321	0.000	0.000	0.000	6.931	0.003	0.000	33.736	18.234	32.775	100
2002	9.409	0.000	1.493	0.000	4.781	0.003	0.000	28.435	13.915	41.965	100
2001	3.251	0.000	13.413	0.000	4.968	0.003	0.000	15.176	7.570	55.619	100
2000	3.105	0.000	18.781	0.000	7.106	0.000	0.000	13.122	8.314	49.573	100
1999	4.503	0.000	13.297	0.000	4.678	0.000	0.000	10.307	5.118	62.096	100
1998	6.909	0.000	10.191	0.000	6.650	0.007	0.000	14.178	6.710	55.348	100
1997	10.374	0.000	6.514	0.000	16.232	0.000	0.000	18.572	4.278	44.001	100
1996	8.965	0.000	12.581	0.000	5.879	0.000	0.000	16.902	4.056	51.587	100
1995	7.516	0.000	9.735	0.000	9.520	0.000	0.000	18.039	2.792	52.255	100
1994	5.395	0.000	18.690	0.000	17.630	0.000	0.000	15.800	3.565	38.632	100
1993	21.040	0.000	46.040	0.000	9.406	0.000	0.000	2.228	7.673	13.119	100
1992	4.895	0.000	60.839	0.000	0.350	0.000	0.000	17.832	1.399	14.336	100
1991	8.333	0.111	63.333	0.000	0.278	0.000	0.000	9.444	2.778	15.000	100

Ulaştırma ve haberleşme sektörünün payı, 1991 yılında % 0.278 iken, bu orana yakın bir değere son olarak takibeden yılda rastlanmaktadır. 1993 yılından itibaren bu sektörde radikal bir yükseliş dikkatleri çekmektedir. 2007 yılında sektörün payı doruk noktasına çıkarak, % 39.109 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılından itibaren sektöre yönelik yatırımların önemli bir büyüklüğe eriştiği gözlenmektedir.

Sağlık sektöründe de buna benzer bir artış eğilimi dikkatleri çekmektedir. 1991 yılında % 2.778'lik bir payı olan sektörün, 2008 yılına gelindiğinde % 21.802'lik bir orana ulaştığı görülmektedir. Bu artış miktarının özellikle 2001 sonrasında uygulamaya geçirilen hastane inşaatları ile gerçekleştiği söylenebilir.

Eğitim sektöründe de, özellikle Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nin kurulmasıyla ilişkilendirilebilecek bir artış eğilimi söz konusudur. 1991 yılında eğitim sektörünün % 9.444 olan payı, 1993 yılında % 2.228'e

Murat Tek

düşmekle birlikte, Hatay'a yapılan kamu yatırımları içinde, sürekli olarak, 1991 yılı oranının üstünde bir pay almıştır.

Diğer kamu hizmetleri başlığı altında toplanan hizmetlerde (içmesuyu, kanalizasyon, belediye hizmetleri vb.) ise incelenen dönemde büyük dalgalanmalar söz konusudur. 1991 yılında % 38.632 olarak gerçekleşen pay, 1999 yılında % 62.096, 2007 yılında % 9.300 değerlerini görmüştür. Diğer kamu hizmetleri başlığı altında yer alan yatırımların oranı ortalama olarak % 30'un üzerinde gerçekleşmiştir.

Hatay ilinde sektörel yatırımların, Türkiye genelindeki sektörel yatırımlar içindeki payına bakıldığında (Tablo 6); toplam yatırımlar açısından aldığı payların ortalaması, % 0.428'dir. Hatay'ın nüfusuna oranla bu oldukça düşük bir orandır. Kamu yatırımlarında hangi sektörün il için ön plana çıkarıldığına bakıldığında ise, turizm sektörünün yok denecek kadar az bir yatırım çektiği görülmektedir. Enerji, madencilik, ulaştırma-haberleşme sektörleri de keza kamu yatırım desteğinden mahrum kalmıştır. Konut sektöründe uzun yıllar küçük de olsa bir yatırım gözlenmemektedir. İskenderun ve Dörtyol ağırlıkta olmak üzere yapılan imalat sektörü yatırımları 2000 sonrasında sonlandırılmıştır. Geriye tek sektör olarak, tarım sektörü kalmaktadır. Toplam tarım yatırımlarından Hatay ilinin aldığı payların ortalaması % 0.39 olarak gerçekleşmiştir.

1980 Sonrası Hatay İlinde Kamu Yatırımları ve Kentleşmeye Etkisi:
Nicel Bir Değerlendirme

Tablo 6: *Hatay İli Yatırımlarının Türkiye'deki Sektörel Yatırımlar İçindeki Oranı*

Hatay İli Yatırımlarının Türkiye'deki Sektörel Yatırımlar İçindeki Oranı											
Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	UH	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	DKH	Toplam
2008	0.593	0.653	0.000	0.000	0.371	0.001	1.149	0.819	2.167	1.074	0.712
2007	0.521	0.506	0.000	0.000	0.956	0.001	0.018	0.887	2.648	0.314	0.736
2006	0.287	0.749	0.000	0.000	0.110	0.026	0.020	0.757	0.925	0.239	0.292
2005	0.223	1.238	0.000	0.000	0.172	0.001	0.000	0.779	0.852	0.652	0.398
2004	0.314	0.000	0.000	0.000	0.130	0.001	0.910	0.532	0.753	0.485	0.307
2003	0.211	0.000	0.000	0.000	0.056	0.001	0.000	0.500	0.645	0.351	0.203
2002	0.287	0.000	0.071	0.000	0.038	0.001	0.000	0.458	0.626	0.432	0.216
2001	0.226	0.000	0.989	0.000	0.108	0.001	0.000	0.458	0.489	0.843	0.398
2000	0.250	0.000	1.507	0.000	0.126	0.000	0.000	0.422	0.699	0.817	0.420
1999	0.393	0.000	1.447	0.000	0.089	0.000	0.000	0.363	0.507	0.949	0.459
1998	0.462	0.000	1.491	0.000	0.157	0.006	0.000	0.399	0.746	0.884	0.476
1997	0.601	0.000	1.380	0.000	0.396	0.000	0.000	0.927	0.466	0.603	0.498
1996	0.660	0.000	1.752	0.000	0.151	0.000	0.000	1.047	0.554	0.860	0.546
1995	0.483	0.000	1.125	0.000	0.212	0.000	0.000	0.999	0.338	0.729	0.448
1994	0.257	0.000	2.872	0.000	0.307	0.000	0.000	0.924	0.450	0.734	0.474
1993	0.680	0.000	3.648	0.000	0.106	0.000	0.000	0.101	0.714	0.191	0.329
1992	0.198	0.000	4.459	0.000	0.005	0.000	0.000	0.901	0.147	0.281	0.379
1991	0.386	0.012	5.015	0.000	0.004	0.000	0.000	0.680	0.416	0.368	0.430

Hatay diğer iller ile kıyaslandığında, birçok değişken (GSMH'ya katkı, ihracat, ithalat, vergi vb) itibariyle Türkiye'de birçok ilden yüksek değerlere sahipken, kamu yatırımlarında hak ettiği yeri alamadığı düşüncesi, ilde hakim bir kanaat olarak yerleşmiştir. 1990 sonrasında Hatay'ın kamu yatırımları açısından konumu, yıllar itibariyle çalışmanın ekinde sunulmuştur. 1990 yılında iller arası sıralamada 19. sırada olan Hatay, bu konumunu koruyamamış, 1998 yılında 47. sıraya dek gerilemiş, 2006 yılında 45 sırada yer almış, 2008 yılında 21. sıraya yükselebilmektedir.

Kamu yatırımlarının tespitinde ve illere göre dağıtımında, uzun vadeli stratejik bir çaba gösterilmediğinden, vizyon eksikliği nedeniyle kentlerin kaderine nasıl etki edildiğinin yeterince dikkate alınmadığı kanaati oluşmaktadır. Hatay'ın tarımsal niteliği ağır basan bir kent olma vizyonu ile hareket edildiği düşünülse dahi, bu kısıtlı olanaklarla oldukça güç görünmektedir. İskenderun, Dörtöyl ve Erzin ilçeleri ile diğer ilçeler

Murat Tek

ayrıştırıldığında, geriye kalan yörelerde sanayi adına pek az şey kalacaktır. Bunun yanı sıra zengin bir turistik potansiyele sahip ilin turizm sektörü yatırımlarından hiç pay alamamış olması ise düşündürücüdür.

HATAY'A YAPILAN KAMU YATIRIMLARININ KENTLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Başta belirtildiği gibi Hatay, çok zengin bir potansiyele sahip bir ilimizdir. Ancak görülen odur ki, en azından Hatay'a yapılan kamu yatırımlarının niceliği ve niteliği açısından, şu ana kadar mevcut potansiyeli değerlendirmeye yeterince hizmet etmemiştir. Kamu otoriteleri, gerek kamusal, gerekse kamunun önderliği, rehberliği, yol göstericiliği vb çerçevesinde özel sektörü harekete geçirerek Hatay ilinin kapasitesini ve mevcut potansiyelini yeterince değerlendirememiştir.

Hatay'a yapılan kamu yatırımlarının büyük bir bölümü İskenderun ve Dört Yol ilçelerine yöneliktir. Özellikle imalat sektöründe bu yörelerin aldığı paylar ön plana çıkmaktadır. Kısıtlı kamu yatırımları nedeniyle, il içinde göçler yaşanmıştır. Bu göçler genel olarak öncelikle ilçe merkezlerine, daha sonra il içinde diğer ilçe merkezlerine doğru gerçekleşmiştir. Bu aşamalı göç sürecinde il dışına göçlerde gözlenmektedir. Aynı zamanda tarımsal ağırlıklı ekonomik yapı nedeniyle, mevsimlik ve dönemsel nüfus hareketleri de söz konusudur.

İskenderun körfezinin stratejik konumu nedeniyle sağladığı ulaşım avantajı, gerek iç pazara ve gerekse dış pazara yönelik önemli bir katkı sunmaktadır. Tarsus-Adana-Gaziantep karayolu, demiryolu bağlantısı, İskenderun Limanı vb ulaşım olanakları bu avantajın yansımaları olarak yorumlanabilir. Kerkük-Yumurtalık ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hatları gibi enerji kaynağı açısından yer seçimi kararlarında etkili olan elverişli konumu söz konusu ilçelerin gelişmesinde önemli etkileri söz konusudur. Söz konusu ilçelerde altyapı hizmetlerin gelişmiş olması da bir diğer olumlu yön olarak karşımıza çıkmaktadır. İskenderun Demir Çelik tesislerinin ürettiği yarı mamul maddeleri girdi olarak kullanan yan sektörler de, bölgenin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. İskenderun ve Dört Yol ilçeleri dışında kalan yörelerin tarımsal niteliği ağır basmaktadır. Tarım alanında yaşanan değişim ve dönüşümler, kırsal nüfusta bir fazlalık yaratmakta, kırsal işgücüne olan talebin dalgalanması ve dönemselliği nedeniyle, tarımsal işler yer yer ikinci bir iş konumuna dönüşmektedir. Tarımın ağırlıklı konumu, iklim özellikleri, coğrafik yapı, ulaşım olanakları vb değişkenlerin özellikleri nedeniyle dağınık bir yerleşim yapısı ortaya çıkmaktadır.

Yerel yönetimler, mevcut ekonomik yapının sonucu olan mekansal değişimleri kontrol etme gücünden uzak olmalarının yanı sıra, böyle bir kaygıyı güçlü bir biçimde duyumsamadıklarından ve geleneksel ilişki biçimlerinin hakimiyeti dolayısıyla çarpık bir yapılaşma ortaya çıkmaktadır. Başta “hücre tipi” olarak adlandırılabilir; her mülk sahibinin bireysel karar ve uygulamalarıyla oluşan bir yapılaşma söz konusudur. Hücre tipi yapılaşmanın birincil nedeni, toprağın değerli olmasının da katkısıyla büyüyen arsa rantı olarak belirginleşmektedir.

Bu ve benzeri ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, yönetsel vb etkenler bir araya geldiğinde, ortaya çıkan sonuç, kırsal yaşam biçiminin kentsel alanlarda yeniden üretildiği ve bu yeniden üretimin mekana yansıdığı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Yaşanan kentleşme süreci çok değerli tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına neden olarak, Hatay’ın can damarlarına zarar vermektedir. Doğal çevrenin ve çevre değerlerinin tahribi, oldukça zengin bir tarihsel mirasa sahip olan Hatay’ın turistik potansiyeline de zarar vermektedir.

Yaşanılan kentsel ortamın, kentte yaşayanlar için de sorunsuz olduğu düşünülmemelidir. Her ne kadar bireysel karar ve uygulamaların kaynağı olan bireysel çıkarların azamileştirilmesine olanak tanıyan bir kültürel ve yönetsel iklim bulunsa da, bir arada yaşama giderek temel bir soruna dönüşmektedir. Kentte yaşayan insanlar, kentsel ortamda karşılaşılması olası bütün sorunlarla yüzyüze gelmektedir. Kentsel doku, tarihsellik, doğallık ve bütünsellik plansız, hücre tipi, kontrolsüz yapılaşma nedeniyle gün geçtikçe bozulmaktadır.

Yayladağı, Kumlu, Altınözü, Hassa gibi ilçeler ve bu ilçelere bağlı köyler orta vadede mevcut nüfuslarını da kaybederek, küçük yerleşim birimleri haline gelebilirler. Bu tip merkezlerin mevcut durumlarını korumalarında en büyük etken kamunun yatırımları olmasa da, yönetim ve hizmet birimleriyle varlığıdır. Ancak ilçe kurulması ve kamu görevlilerinin varlığı ile ayakta kalan bu birimlere yapılan eğitim, sağlık vb yatırımlar, ekonomik sistemle entegre edilmediği sürece boşa harcanmış değerli kaynaklar olmak riskiyle karşılaşılacaktır. Giderek bu yerleşim birimlerinin işlevi, ev-işyeri ayırımından faydalanarak söylenmek istenirse, barınma ile sınırlı bir hal almaktadır ve bu süreç devam edecektir. Sadece barınma işlevi ile sınırlı bir rol üstlenen bu yerleşim birimlerindeki nüfus, gerek iş ve gerekse diğer kentsel hizmetler için ilçe merkezlerine yönelmektedir. Bu durum, ilçe merkezlerinin gece-gündüz nüfuslarının farklılaşması nedeniyle birçok soruna neden olmakta ve kamu hizmetlerinin kalitesini düşürmektedir.

Murat Tek

Güncel durumda dahi köylere yapılan okul ve sağlık ocaklarının, yol, su, elektrik, telefon, kanalizasyon, içmesuyu vb yatırımların, bu yerleşim birimlerde nüfus azalışları nedeniyle kullanılmadığı görülmektedir. Yatırımların uzun vadeli etkinliği ve verimliliği hesaplanarak, kentleşme eğilimlerini dikkate alacak bir planlamaya gereksinim olduğu açıktır. Kamunun kıt kaynaklarının daha akılcı kullanılması, kamunun küçültülmesi ile daha da önem kazanmaktadır. Gözlemlenen kentleşme eğilimleri büyük oranda ekonomik yapı ve bu yapıdaki değişim ve dönüşümlerden kaynaklanmaktadır. Bu eğilimleri biçimlendiren ve sınırlandıran geleneksel değer ve ilişkilerin zamanla etkisinin azalması, gerek il içi göçleri ve gerekse il dışına olan göçleri artıracaktır. Bu güçlü olasılık, kamu yatırımlarının uzun vadeli stratejiler çerçevesinde yapılmasını daha da kaçınılmaz kılmaktadır.

Kentsel gelişmede etkili olan sektörlerle yapılabilecek stratejik yatırımlarla, kentler üzerinde etkili olabilecekken, kentler piyasanın ellerine ve insafına bırakılmıştır. Kamunun önderliğinde yapılacak küçük yatırımlarla özel kesimin de desteklenmesi, özendirilmesi, teşviki ve yönlendirilmesi olasılık dahilindeyken, piyasa tarafından biçimlendirilen kentsel gelişmenin yarattığı sorunları düzeltme ve telafi etme yolunda dipsiz bir kuyu yaratılmakta ve kıt kaynaklar heba edilmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hatay ili kamu yatırımları açısından, talihsiz bir il konumundadır. Yapılan kamu yatırımları, kamunun planlayıcı, düzenleyici, yol gösterici rolünün cılız kaldığı daha çok düzeltimci ve telafi edici bir işlev üstlendiğini göstermektedir. İle yönelik kamu yatırımlarının nicel karakteristiği, Hatay'ın ulusal ekonomiye yaptığı katkı ile kıyaslandığında oldukça düşük kalmaktadır. 1980 sonrası ihracata dayalı ekonomik büyüme modeli tercihinin ve buna dayalı olarak kamunun payının ekonomide giderek azalması, özelleştirme politikaları vb benimsenen neoliberal ekonomik politikaların katkısıyla, kamunun önderliği ve etkisi giderek azalmıştır.

Kamunun “yatırımsızlık sürecine” girmesi, kentleri sahipsiz kılmıştır. Kamu otoritesinin etkisi dışında bir “kent” ve “kentleşme” süreci yaşanmaktadır. Ekonomik ve sosyal yönleriyle kente eklemlenmeye çalışan, daha doğrusu “kentlileşmeye” çalışan yığınlar, işleyen çarkın kaderine terk edilmişlerdir.

Kamu yatırımları bir anlamda, devletin “görünen yüzü”dür. Bu “yüz” buğulanır, ya da büsbütün ortadan kalkarsa, kentlin gelişiminde kamu değil

1980 Sonrası Hatay İlinde Kamu Yatırımları ve Kentleşmeye Etkisi:
Nicel Bir Değerlendirme

kamu dışında başka aktörler ve süreçler belirleyici konuma gelirler. Bu aktör ve süreçlerin yarattığı sorunlarla mücadele etmenin yükü de nihayetinde yine kamunun sırtına kalacaktır.

Ekonomik aktörler kamunun rehberliği olmaksızın, kendi bireysel ve kısıtlı olanaklarını akılcı, etkili, verimli vb kullanmakta güçlük yaşamakta ve bu çabalar genellikle konjonktürün yönlendirmesiyle kısa vadeye hapsolme riskini barındırmaktadır. Kısa vadeli kar güdüsüyle hareket etmeye eğilimli özel sektör birimlerinin karar ve uygulamaları ekonomiye olduğu gibi kentleşme sürecine de etki etmektedir.

Hatay'da nüfus hareketleri incelendiğinde, nüfus giderek artmakta ancak bu nüfusun temel gereksinimlerini karşılamaya dönük akılcı, verimli ve etkin hizmetlerin üretilmesi giderek sorunsallaşmaktadır. Nüfusun mekansal dağılımı da, özellikler belde belediyelerinden kaynaklı bir biçimde, sorun teşkil etmektedir. Belde belediyelerinde ve köylerde yaşayan nüfus, bu yöreleri sadece konut işlevine dönük kullanmakta, kentsel gereksinimlerini ilçe merkezlerinde karşılamaktadır. Bu durum gündüz kent merkezlerinin gece-gündüz nüfusları arasında önemli bir farklılaşma yaratmakta ve belediyelere ek külfet yüklemektedir.

Hatay ilinde özellikle ilçe bazında, ilçelerin kapasiteleri, özellikleri ve karşılaştıkları sorunlar dikkate alınarak uzun vadeli bir strateji gereksinimi gün geçtikçe artmaktadır. Kamu yatırımlarının, kentleşmeye olan etkisinin dikkate alınarak planlanması büyük önem taşımaktadır. Kamu otoritelerinin genel olarak Hatay ilinin, özel olarak ilçe merkezlerinin uzun vadeli stratejiler kapsamında, sorunları önlemeye dönük proaktif bir çaba içerisinde olması gerekmektedir. Sorunları önlemeye dönük uzun vadeli stratejilerin, kısa vadeli ve düzeltimci politikalarından daha etkili ve düşük maliyetli olacağı açıktır. Ülkenin sahip olduğu kıt kaynakların daha akılcı planlanması ve kullanılması ise kaçınılmaz ve acil bir gereksinim olmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008), “Türkiye’de Sektörel Yatırım Teşvik Belgeleri ile İstihdam Analizi: Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama”, *Çalışma ve Toplum*, 1, 107-119.

Aktakas, B. G. (2006) *Bölgesel / Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arısoy, İ. (2005), “Türkiye’de Sanayileşme ve Temel Göstergeler Açısından Sanayinin Gelişimi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1) 45-67.

Arslan, K. (2005) “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7) 275-294.

Bağdigen, M. ve Dökmen, G. (2006) “Yolsuzluğun Kamu Gelir ve Giderleri Üzerine Etkisi”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3) 53-69.

Bakırtaş, İ. (1998) “Politik-Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı Kapsamında Türkiye’deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, 13 (II) 47-63.

BETAM, (2008) *Kamu Harcamalarının Bileşiminin Büyüme ve Refah Etkileri*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi Yayını.

Çel Yavuz, N. (2009) “Türkiye’de Kamu Yatırım Harcamalarının Özel Sektör Yatırım Harcamalarını Dışlama Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz” (1990-I / 2000-IV), <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/623.pdf> (Erişim Tarihi: 03.02.2009)

DPT. (2008), *2008 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (2007) *2007 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (2006) *2006 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (2005) *2005 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (2004) *2004 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (2003) *2003 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (2002) *2002 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

1980 Sonrası Hatay İlinde Kamu Yatırımları ve Kentleşmeye Etkisi:
Nicel Bir Değerlendirme

DPT. (2001a) *Kamu Yatırımlarının Planlanması ve Uygulanmasında Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT 2557-ÖİK: 573.

DPT. (2001b) *2001 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (2000) *2000 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1999) *1999 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1998) *1998 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1997) *1997 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1996) *1996 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1995a) *1995 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1995b) *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (1994) *1994 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1993) *1993 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1992) *1992 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1991) *1991 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1990) *1990 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1989) *1989 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1988) *1988 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1987) *1987 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1986) *1986 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

DPT. (1984a) *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*, Ankara: DPT-1974.

DPT. (1984b) *1984 Yılı Programı, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı*, Ankara: İSKGM

Murat Tek

Emil, F. ve Yılmaz, H. H. (2003) “Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, Ankara, VII. ERC / ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi.

Gölbaşı Şimşek, G. ve Noyan, F. (2008) “İlçelerin Gelişmişlik İndekslerinin Oluşturulmasında Çok Aşamalı Doğrulayıcı Faktör Analizi Yaklaşımı”, *İstatistikçiler Dergisi*, 1, 50-67.

Güler, Ç. Ve Çobanoğlu, Z. (2001) *Kentleşme ve Çevre Sağlığı*, Ankara, Sağlık Bakanlığı, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi, No:26.

Hovardaoğlu, O. ve Çalışır Hovardaoğlu, S. (2004) “Dışa Açılan Üretim İlişkilerinin Merkez Dönüşümündeki Yönlendirici Etkileri – Kayseri Kent Merkezi Örneği”, *Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 257-269.

Keleş, R. (1996), *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.

Malatya Valiliği. (2004). *Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleriyle Malatya*, Malatya: Malatya Valiliği, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü Yayını.

Özdemir, Y. (2007) “Türkiye’de Yatırım Harcamalarının Gelişimi ve Kamu Yatırım Politikaları”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 3 (27) 72-82.

Öztürk, L. (2006) “Geçiş Ekonomilerinde Bölgeler Arası Dengesizlikler: Bir Neden Olarak Piyasa Ekonomisi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 21-35.

TEB. (2006) *İller İçin Gelecek Stratejileri, Kastamonu Gelecek Stratejisi Sonuç Raporu*, İstanbul: TEB KOBİ Akademi Yayını.

TEPAV. (2006) *2005 Bütçe Sonuçları Mali İzleme Raporu*, Ankara: TEPAV Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü, Yönetişim Etütleri Programı Yayını.

Voyvoda, E. ve Yeldan, E. (2009) “Türkiye Ekonomisi İçin Kriz-Sonrası Alternatif Uyum Stratejileri”, <http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/V&Y-ERC2002Turkce.pdf> (Erişim Tarihi: 03.02.2009).